

I 1930-åra var løsningen å forlate gullstandarden. I dag er d

Gullstandarden

Chr. Anton Smedshaug
**MED ANDRE
ORD**

Til tross for mange økonomers advarsler så den felles pengeenheten euro dagens lys 1. januar 1999, og de første årene så det ut til at eksperimentet var vellykket. Men i etterkant av finanskrisen som startet høsten 2008, er bildet endret.

Utfordringene startet med den felles rentesettingen som en felles valuta bidro til – de svært forskjellige landene i eurosonen fikk gale rentenivå ut fra den nasjonale situasjonen. Spania, med en voldsom vekst i boligsektoren, fikk for eksempel låne penger til samme rente som Tyskland, til tross for at boligprisene der knapt hadde steget siden gjenforeningen mellom Øst- og Vest-Tyskland i 1990.

Hellas økte opplåningen, siden rentene staten betalte sank med euroens innføring, da hele eurosonen for en periode fikk ett rentenivå. Dette bidro sterkt til at stater som Hellas, Belgia og Italia fikk for høyt gjeldsnivå, mens det i stater som Irland og Spania var finanssektoren og selskapene som satt med mest gjeld. I andre land, som Nederland, fikk husholdningene ekstrem gjeld. Antakelig har Nederland nå verdens mest forgjeldede husholdninger.

Med de såkalte redningsaksjo-

«Det er rimelig å anta at Adolf Hitler ikke ville ha kommet til makten uten den tyske sparepolitikken»

nene etter finanskrisen har de fleste land fått store problemer med statsgjelden i tillegg. Italia har for eksempel økt gjelda fra drøye 100 prosent av brutto nasjonalprodukt i 2008 til 132 prosent i 2014.

Ikke bare har euroen vært med å skape problemene. Den hindrer også løsningene. Hadde landene hatt egne valutaer, som før

FAKTA

Euroen i krise:

■ Euro ble introdusert som elektronisk valuta 1. januar 1999, og 1. januar 2002 som fysisk betalingsenhet. I dag brukes euroen i 19 av 28 EU-land.

■ Den europeiske sentralbanken (ESB), med hovedsete i Frankfurt, styrer utstedelsen av mynter og sedler, og har blant annet ansvar for euroens rentefastssettelse.

■ I kjølvannet av den økonomiske krisa i 2008 ble det tydelig at euroen har vært med på å skape de økonomiske problemene vi ser i Europa i dag, i tillegg til at den hindre løsningene, skriver Chr. Anton Smedshaug.

Forfatteren:

■ Christian Anton Smedshaug er daglig leder for AgriAnalyse, og forfatter av boka «Gjeld. Hvordan Vesten lurte seg selv».

euroens innførsel, ville de kriserammede landenes valutaer falt som følge av de alvorlige økonomiske problemene. Da ville importen blitt dyrere og eksporten billigere, og landene kunne ha gått gjennom en tøff, men nødvendig kur for å vende tilbake til en økonomi i balanse. Dette ser vi nå i Norge, der krona har falt med 25 prosent mot dollar gjennom 2014. Det gir en drastisk bedring av konkurransevnen, samtidig som innenlandsk kjøpekraft beholdes.

Hellas derimot, uten egen valuta, har i hovedsak ett hovedmiddel for å bøte på situasjonen: Konkurranssevnen må økes ved å senke arbeidslønningene – som utbetales i euro. Denne formen for devaluering er en ekstrem form for sparing som hittil bare har forsterket nedturen. Finansbanken Goldman Sachs anslo sommeren 2012 at Portugals

lønninger må senkes med 35 prosent for å bli konkurransedyktige, Hellas' rundt 30 prosent og Spanias omkring 20 prosent.

Så lenge man ikke kan senke verdien på valutaen, må man senke verdien av arbeidet som utføres innenlands. I tillegg til at lønningene synker, må staten også kutte i budsjetten for å kunne betjene stadig større lån.

Vanlige folk opplever da at velferdsstaten skrumper, skatnene øker og lønningene faller. I sum har dette ført til at Hellas' økonomi har krympet med 25 prosent til nå, uten at det får fart på veksten.

Når lønningene senkes, faller ikke bare kjøpekraften for importerte varer – kjøpekraften for nasjonale varer senkes også. Å handle nasjonalt produsert brød, blir prosentvis like mye dyrere som å kjøpe en utenlandsk bil. Slik øker armoden i de samfunn som nå gjennomgår harde lønnsinnstramninger for å forsøke å betjene privat og statlig gjeld i euro.

Både Spania og Hellas har ungdomsledighet på over 50 prosent og generell ledighet på rundt 25 prosent. Deler av samfunnene kan bli funksjonelle u-land om ikke trendene snus. Hellas er allerede nedgradert av en del investorer til å være et «emerging market». Og i Hellas og Spania vokser nå rundt en tredjedel av ungene opp i fattigdom, ifølge Redd Barna.

Situasjonen ligner mye på situasjonen tidlig på 1930-tallet, da de fleste vestlige land forsøkte å spare seg til å oppfylle kravene til vekslingskurser knyttet til den internasjonale gullstandarden. De statlige innsparingene var tøffe, samtidig som skatter og avgifter måtte sikres for å bedre statens finanser til tross for dårlige økonomiske tider. Dette ga en ond sirkel med høy arbeidsledighet, fallende priser og en mengde konkurser.

Gullstandarden utgjorde en tvangstrøye for den politiske økonomien og bidro sterkt til de harde trettiårene. Paripolitikken – som det er kjent som i Norge – førte ikke fram. Til slutt måtte land etter land oppgi målet om å komme tilbake til gullstandarden.

Storbritannia var av de første som gikk av gullstandarden, i september 1931. Det skjedde etter at Den østerrikske kreditanstalten brøt sammen på forsommeren 1931 og brakte den internasjonale depresjonen til Europa i fullt monn. Mest kjent er likevel «The Gold Reserve Act» fra januar 1934, da Franklin D. Roosevelt devaluerte dollaren fra 20,67 dollar per unse gull til 35 dollar per unse – en devaluering på 75 prosent i forhold til gull. I løpet av et halvår falt dollaren med rundt 40 prosent mot britiske pund. USA var et av de siste landene som ga opp gullstandarden. Land etter land hadde resignert tidligere på 1930-tallet.

Storbritannia, som tidlig ga

ØKONOMISK TVANGSTRØYE: Det er nytteløst å tilføre fersk euro

opp tvangstrøyen, hadde aldri mer enn drøye 15 prosent arbeidsledighet – og Frankrike hadde knapt over ti, selv i de harde trettiåra. USA og Tyskland, som holdt sterkest på gullstandarden nådde henholdsvis 26 og 22 prosent arbeidsledighet. Spania er nå i ferd med å slå USAs rekord.

Det er verdt å merke seg at

et å gå ut av euroen, skriver Chr. Anton Smedshaug.

n, andre akt

Flere land gikk ut av den internasjonale gullstandarden før økonomien var på sammenbruddets rand, i motsetning til USA og Tyskland. Kun skyhøy arbeidsledighet og sterkt krympende økonomi fikk fagfolk og politikere til å endre syn. Men trusselen om en krise var ikke nok – man greide ikke å endre en politikk tilpasset en forgangen tid, før krisen faktisk inntraff.

Dessverre ser det ut til at dagens europeiske pengeunion har mange likheter med 1920- og '30-årenes gullbaserte valuta-samarbeid – gullstandarden. Da som nå tviholdt man på en politikk der mangel på pengepolitisk fleksibilitet (det vil si egen rentesetting, flytende valuta, pengetrykking et cetera) medfører at enkeltland presses ned i fattigdom og avindustrialisering som forsterker de økonomiske og sosiale problemene. Og svekker håpet om en ny løsning. Om disse landene hadde hatt en sentralbank som kunne ha tilført kapital og sårt tiltrengt inflasjon til dagens euroland, ville det ha hjulpet på situasjonen.

Den stadige tilførselen av penger gjennom Den europeiske sentralbanken (ESB), EUs redningsfond og Pengefondet (IMF) som vi har sett de siste tre årene, bøter ikke på det grunnleggende problemet: at gjelda er for høy til å kunne betales tilbake. Og at det er stadig økende interne forskjeller mellom folk. Jo lenger man venter, jo mer penger brukes på å opprettholde et system hvis problem ikke er likviditet (betalingsevne), men solvens (verdier i forhold til gjeld). Fortsetter man å utsette det uunngåelige, kan EU til slutt stå uten virkemidler, og trues av økonomisk kollaps.

En mulig løsning synes å være en delvis oppløsning av euroen der landene rundt Middelhavet får tilbake sine gamle valutaer. Dette må da kobles med en støttepakke fra IMF og ESB, slik at disse landene får tilgang til kapital i overgangsperioden til egen valuta, og så må deres statsgjeld betales tilbake i den nye nasjonale valutaen.

Storbritannia, som gikk ut av gullstandarden cirka to og et halvt år før USA, fikk en vesentlig mindre krise. I ettertid viste seg at det var de landene som først kuttet båndene til gullstandarden som skulle komme til å greie seg best.

Da den begynnende krisen nådde Europa i 1930, satt Heinrich Brüning som kansler i Tyskland. Han måtte håndtere en stadig vanskeligere økonomisk situa-

sjon, og svarte med tøffe offentlige kutt og høyere skatter.

Sammen med fallende aktivitet i næringslivet ga dette en ond sirkel med arbeidsledighet, fallende priser og konkurser. Brünings sparepolitikk, som nok var den kraftigste i mellomkrigstiden, bidro til å legge grunnlag for Hitlers senere maktovertagelse. Nazipartiet hadde bare 2,8 prosent oppslutning i 1928, men allerede i valget september 1930 var oppslutningen 18 prosent og i

valget juli 1932, da Brünings etterfølger Franz von Papen, som hadde sittet fra juni samme år, måtte gå, fikk NSDAP 37 prosent av stemmene. 14 millioner borgere stemte på partiet.

Det er rimelig å anta at Hitler ikke ville ha kommet til makten uten Brünings sparepolitikk – det var først da den økonomiske krisen ble gjennomgripende i samfunnet at nazistene ble oppfattet som et realistisk alternativ.

FOTO: ANDREA COMAS, REUTERS/SCANPIX

Fundamentale historiske forhold tilsier at en gjeldskrise kan og bør løses ved gjeldsslette eller høyinflasjon i egen valuta, og gjennom fordeling som kan skape ny vekst. Dette ble løst på 1930-tallet gjennom å frigjøre seg fra gullstandarden og gjennom New Deal. Det er nødvendig også nå, snart tre generasjoner etter.

Det er på tide å komme i gang.

Chr. Anton Smedshaug